

Öland
Mjöntsvärns sn

1183

Uppst. av
K. Johansson
1929.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1 1.

Fr. l o. 3. Julförberedelser.

Gård och ladugård väl sopad och pyntad. Boningshuset skuras. Alla koppar- och mässingssaker putsas och blankas. Ljusmanschetter klippas och krusas. Förstugans och vardagsstugans golv beströrs med vit sjösand och granris. Halmen i stångsängarna ombytes. Den bestod nämligen av slagtröskad råghalm.

Alla lånta saker hemställas och utlånta avhämtas, ifall de ej självmant hemställdes, men man väntade därmed i det längsta. Tron var nämligen den, att det medförde otur, ifall var och en ej hade sitt.

(Bakningen tillgick på så sätt, att man tog 1 pund (8 hg.) vädermalet rågmjöl till 4 kannor uppkokt vatten, som rördes tillsammans i ett baktråg. Och tvenne manspersoner slogo degen med två långa träspakar, tills den ej längre smetade eller tog vid. Överhöljdes sedan med lakan och fjäderdynor, varefter den fick stå

Skriv endast på denna sida!

Rengöring.

Bak.

2 a.

till nästa dag. Då tillsattes jäst och knöddes väl tillsammans. Ställ-
des därefter till jäsnings. När degen blev tillräckligt jäst, togs
den upp och formades till s.k. julgaltar, och en mängd mindre bröd
i samma form, som skulle användas till de s.k. julhögarna.

Det finare baket på julbordet bestod av s.k. pin-
malet rågmjöl (d.v.s. malet på vetekvarstenar) och vetekaka, be-
stående av vetemjöl, mjölk, smör och kryddor, såsom saffran och kar-
demumma, vilket formades till bullar och kringlor samt runda kran-
sar, som skulle föreställa jul, av vilka barnen skulle hava var sin
i julhögen.)

Brygd tillgick på följande sätt. Far reser till Brygd.
mältaren och byter sig till två skäppor malt mot lika mycket korn.
Maltes krossas på en hemkvarn. Brygdkaret ställdes i ordning. Det
bestod av ett cylindrigt träkar, rympande omkring 40 kannor med
en träkar i bottens och i den en s.k. "svicka" eller propp. I karet
lades först enkäppar härs och tvärs till ett kvarters höjd, som
övertäcktes med råghalm och på detta lades det krossade maltes.
Följande morgon klockan två skulle en större brygdkittel med ko-
kande vatten vara i ordning, med en större järnskopa öste man vatt-
net över maltes, och därefter fick det stå och suga, tills vörten
var avkyld, så att man kunde hålla händerna däri. Då vred man på
"svickan" och tappade vörten på en kittel. Sedan skulle man ge det
d.v.s. tillsätta en viss kvantitet jäst, som man fått av någon gran-

3 J.

ne. (Tron var att ölet skulle bli särskilt gott, om man lånade jäst). Detta var julölet. Sedan upprepades samma arbete, och ölet, som då blev, kallades svagdricka.

Yste förekom ej vid julen. Det undanstökades på sommaren.

Slakningen verkställdes 14 dagar före jul, och då slaktades nötkreatur och svin. Svinslakten tillgick sålunda, att ett rep lades i munnen på grisen. Fötterna bundos, varefter den lyftades upp på en bänk och stacks. Därpå skällades den på så sätt, att grisen upphängdes i en talja med huvudet nedåt och övergöts med kokande vatten, tills håret lossnade.

Ljusstöpningen tillgick på följande sätt. Ljusveckarna gjordes i ordning och upphängdes på sina stickor. Kokande vatten slogs i en kärna. Däri hälldes smält fårtalg och ljusveckarna doppades däri, tills de fått sin erforderliga tjocklek. Grenljusen tillverkades på så sätt, att man tog en större veke samt delade den i så många delar, som det skulle vara grenar på ljuset. Varje familjemedlem hade sitt ljus att se efter på julafton. Det bestod däri, att ljuset skulle snytas med en ljussax så ofta det behövdes. I annat fall bildades en tjuv. Därmed menas, att veken på ljuset böjde sig nedåt, och ljuset smälte fortare ned. Tron var den, att dens ljus, som först brann ned, skulle dö under det kommande året.

Julbadning förekommer ej.

Yste.

Slakt.

Ljusstöpning.

Julbadning.

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4 4.

Fr.2.

Väderleksmärken juldagen.

Var det nederbörd juldagen, blev det ett regnigt
år, men sken solen så länge, att en ryttare hann sadla en häst,
blev det en god skörd.

Fr.4.

Julkost. - Jultiggeri.

Klockaren, kyrkvaktaren och båtsmannen skulle hava lön i form av matvaror.

Klockaren och kyrkvaktaren kommo tre dagar före jul för att hämta sin julkost. Klockarens bestod av en större slagen brödkaka, ett färlår eller gåshalva, två ljus, ett par tre supar brännvin samt en skäppa korn. Kyrkvaktarens av en brödkaka, ett mindre stycke fläsk eller kött, ett ljus, samt en stor sup brännvin, som han tappade på flaskan, och en kappe korn.

Båtsmannen kom två dagar före jul. Hans kost bestod av en brödkaka, en färbog, ett ljus samt den obligatoriska nubben. Vanligen voro de så överlastade med brännvin, att de kröpo från gård till gård.

Tiggeriet var mycket allmänt, isynnerhet dagarna före jul. Då var husmodern nästan ständigt sysselsatt med att ut-
Skriv endast på denna sida!

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6 6.

dela mat till de fattiga. De fingo vanligen en mindre brödkaka, ett kött- eller fläskstycke samt en talgbulle.

7 7

Fr. 6.

Julaftonsfirande.

Dagordningen på julafton var följande: Djuren utfodrades tidigare än vanligt med hö och det bästa, som fanns. Därefter åts middag klockan 2, som bestod av pinmalet rågbröd, "vilket doppades i en gryta, där man förut kokt ett helt grishuvud", uppskuret kött, fläsk och korv, samt en kanna med hembryggt öl. Klockan 3 skulle alla familjemedlemmarna vara helgdagsklädda, bortdet dukat. Vid varje tallrik låg julhögen, bestående av en grov och en fin råkkaka samt en vetekaka, ett stycke äpplekaka, äpplen, päron och nötter. På bordet tronade julglöggen, en flask med Gustav den III:s eller Karl den XIV Johans namnskiffer, samt en tennkanna med julöl. När allt var i ordning ställdes färden till kyrkan, där gudstjänsten började klockan 4 och forgick till klockan 6. Sedan gudstjänsten var slut, hade alla brått om att komma hem

och tända sina ljus. Inget ljus fick var släckt. Det medförde otur.

Rätterna på julbordet bestod vanligen av följande:

Vete- och rågbröd, smör, ål, korv, lutfisk, köttbullar, stek, kokt fläsk, senap, bruna bönor, gröt, ugnspannkaka med "krösamos" (lingon) samt tattkaka (ett slags smörbröd).

Julhelgen ansågs börja med julafton och sluta tjugondagen (Knutdagen).

Glend
M. M. Montessori
Sv
Uppdr åd 1929

1183

Uppf. Carlsson
Pär Gyllenhammar
Född 1854

Fr. 10.

Julgran.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9 9.

För cirka 80 år sedan var julgranen endast känd hos de rika och förnäma.

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10 10.

Fr.12.

Taga in kvistar, som skulle slå ut.

Det var vanligt att taga in syrenkvistar, vilka
slogo ut. Någon föreställning därav är ej känd.

Skriv endast på denna sida!

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

II //

Fr.14.

Julkärven.

Tron var att om fåglarna ej glömdes bort på jul-afton, skulle det bliva ett gott skördeår. Därför sparades den största rågneken vid trökningen till julkärve, som uppställdes på enstång utanför vardagsrumsfönstret. Familjen kunde då se, när fåglarna kommo dit och åto. Den kallades för julkärve.

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12 /m.

Fr.15.

Husdjuren under julen.

Husdjuren fingo det bästa fodret, som fanns.

Skriv endast på denna sida!

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13

13.

Fr. 16.

Julbrasan

skulle bestå av sju olika trädslag kluven ved (varför ej utforskat).

Algotorps by, Ö.

1183.

fr. 18-20. Mat och matordning under julen.

Juldagen bruna bönor, kokt fläsk och senap till
middag.

Nyårsafton samma mat som julafton.

Trettonafton kroppkakor.

Kvällen före Knutsdagen kallades lilla julafton.

Maten var densamma som julafton, varvid julhögarna uppåts.

Lutfisk och risgrynsgröt voro obligatoriska under
julen. Sill och potatis åts ej under julhelgen.

Hundar och kattor skulle hava med av julmaten.

Julgröten kokades av mjölk och risgryn, smör och
mandel. Tron var att den, som fick mandeln, skulle bli gift un-
der det kommande året.

Ett fat gröt utsattes på logen till tomten.

Grötrim förekom mycket. Det rimmades endast till
Julgröten.
Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14

14

Hund och
katt.

Julgröten.

Tomten.
Grötrim.

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15/15

Fr.22.

Julbröd och julöl till dragarna på våren.

En kaka av julbrödet och en kanna av julölet gömdes till våren, då det gavs till dragarna vid den första plöjningen. Tron var, att djuren skulle bli friska och starka hela sommaren.

Bland dryckessederna må märkas, att i de rika och förnäma hemmen förkommo s.k. ölstångor, fyllda med hembryggt öl, vilka skickades bordet runt, och ur dessa drucko alla.

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

16/6

Fr. 23.

Äpplen och nötter vid julen.

Äpplen och nötter användes vid lekar. Som prydnader
användes äpplen. De hängdes i julgransen.

Skriv endast på denna sida!

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

17 17

Fr.25.

Se julafton, vem som skulle dö under året.

På julafton när man satt till bords, smög sig någon ut och såg in genom fönstret. Tron var, att den, som syntes huvudlös vid bordet (vilket endast syntes utifrån), skulle dö under året.

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

18 18.

26.

Årsgång.

Årsgång tillgick sålunda, att den, som vågade sig att gå tre varv kring kyrkan julnatten, skulle få möta så många likfärdens, som det skulle bli under det kommande året.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19.
19

Fr. 27.

Nyårsnyet.

Om tron på nyårsnyet var det följande:

Kom någon händelsevis att gå ifrån en viisthusbod med ett fläskstycke eller en brödkaka och då överraskades av nyårsnyet, så betydde det, att man skulle få gott om den varan under året.

9

Öland
Kungsbacka föd
Br
Majt 1929

1183 Prysas Blomberg Karl
Ranstöt

Bor as hovmästare Götebr
född 1854 Öland

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20 20.

Fr.28.

Fruktskörden.

Vid fruktskörden var det vanligt att låta några
äpplen sitta kvar. (Något annat är ej känt.)

21 2).

Fr.30.

De dödas julotta.

Det troddes, att de döda höllo gudstjänst i kyrkan
kl. 12 julnatten, och en del personer tyckte sig om morgonen
förmärka sand på bänkarna.

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2222.

Fr.37

Slut på julen.

Julen ansågs sluta tjugondagen. Då var det vanligt att julgranen skulle plundras, d.v.s. alla godsakerna uppåts.

Skriv endast på denna sida!

1183

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

23 d3.

Fr.38.

Jullekar.

Under julhelgen inbjöds ungdomen till s.k. julsvängar, varvid ring- och pantlekars voro vanliga, och då dansades även vals, slängpolka och hoppare.

Av jullekarna äro följande kända: Skifta maker, Spänna kråka, Väga salt, Låna eld, Tämja stutar, Gå på stylta, Mussla skor, Räv och gásalek, Draga hanskar, Smida varmt, Stänga vägg, Stå på huvu, Gömma ringen och Svälta räv, Spänna kyrkor, Draga kavle, Sälja väv, Göra grisar, Kullerbytta, Klyva ved, Pipla hönsen, Blacken sko och Ro till lands.